

Szerencse — szerencsétlenség.

Ajtóra kifeszített denevér szerencsét hoz a házhoz, annak is, aki megszáradva magánál hordja.

Disznó orrát elküldeni valakinek: szerencsét küldeni.

Disznó orrát asszonynak enni nem jó, mert mindent eltör.

A szerencse nem hagyja el az embert, ha levelibékát fog és azt üvegben vízben kitelelteti. Tavasszal piacon alkudozás nélkül vett cserépedény oldalát több helyen ki kell fúrni, a békát beletéve éjjel 12 órakor el kell ásni olyan helyen, ahol hangya van. Kilenc napig áll a földben, mely idő alatt a hangyák leeszik a húst. A csontjáért ismét éjjeli 12 órakor kell kimenni, amikor nagy zsongást hall az ember, de nem szabad megijedni, hanem föl kell venni és egy kígyófejjel zacskóba kötve nyakban hordani.

Luca napján tányérba, virágcserepbe búzát tesznek, vizet öntenek rá, mely kikel és megnő karácsony estéjére, amikor az asztalra teszik. Szokták küldeni egymáshoz is. Mindkét esetben azért, hogy szerencse legyen a háznál.

Aki tükröt tör: 7 évig nem lesz szerencsés (pl. a lány nem megy férjhez).

Aki az úton patkót talál, hazaviszi, megőrzi, hogy szerencséje legyen.

Aki pávatollat tart a háznál: szerencsétlen lesz.

Szent György (ápr. 24.) előtt azért fogják a pillét, hogy szerencsét hozzon.

Újesztendőkor kenyeret kell enni, meg lencsét, babot, hogy sok pénz jőjjön a házhoz.

(Folytatjuk.)

Kiss Lajos.

NÉPMŰVELÉS.

A magyar népművelés körvonalai.

(Fekete József: A magyar népművelés körvonalai. [Dolgozatok.] Budapest, 1930. 176 lap.)

Szerző népművelési tárgyú írásait gyűjtötte össze e kötetben. Ezek az írások „a magyar népművelés apostolkodó időszakából valók, amikor a gondolat hirdetése, a mozgalom népszerűsítése és terjesztése volt a főfeladat“. A magyar népművelés, amikor sajátos nemzeti működését megkezdte, alapvetésében részben külföldi, részben belföldi minták után indult.

A népfőiskolai gondolat c. fejezetben (125—132 l.) „A népművelés főbb kérdései“-t követő minden idevágó témát felölelő cikkek gazdag sorozata után ismerteti szerző, Grundtvig Miklós (1783—1872) dán püspök s történetíró működését, aki új művelődési eszményt teremtett. A *humanisztikus* és a *klasszikus* műveltségnek „a való élettől távolálló“, „aszott, fáradtlelkű, fanyarkedélyű, hátrázott cselekvésre rest vagy képtelen könyvmolyokat nevelő“ iskoláival szemben megteremtette a 18—25 év közti *ifjúkor* iskoláját, a *népfőiskolát*. „A népfőiskola nem szakiskola, nem készít elő valamely élethivatásra. Csak jó, művelt és hasznos polgárt akar nevelni a hazának. Élethivatásától, eredeti foglalkozásától sem akarja elvonni növendékeit, sőt inkább az adott műveltséggel hivatásszeretükben igyekszik megerősíteni őket s foglalkozásuk fontosságának tudatát fejleszti bennük“. „Eszközei is mások, mint más iskoláéi. A könyvet elveti, mert ez könyvműveltséghez juttat. Az *élőszó* hatalmas sugalló erejével pótolja a tankönyvet“. „A népfőiskola legfőbb tárgya az *anyanyelv* s a *nemzeti irodalom*, azután a *történelem*“ „A *történelemre* jellemképző ereje miatt óhajt kiváló gondot fordítani; meg azért is, mert minden emberi tudás alapján történeti is“. A nemzeti irodalom legkiválóbb költői termékeinek ismertetése, olvastatása a másik főtantárgya a népfőiskolának. (Az irodalom a nemzeti lélektülszakra.) Fontos tárgy még „a hazaszeretet, a hazaszeretet fejlesztése s a hazaszeretet jelen állapotának megismertetése a nemzeti feladatok meglátása végett“. „Nagy szerepet juttat a népfőiskola az *éneknek és testgyakorlásnak* is. Kívánja a régi nemzeti és népi daloknak feltámasztását“. „A népfőiskola mellé *mintagazdaságnak* s *mintaműhelynek* felállítását is kívánja. Nem szakképzés, hanem testi foglalkoztatás és a hasznos tevékenységben való gyakorlás céljaira“. Csak később, de Grundtvig szellemében kerültek bele a népfőiskola anyagába a *természettudományok* és *egyéb gyakorlati ismeretek* (írás, fogalmazás, számolás stb.). „A kereszténység szellemét nem oktatás, hanem nevelés útján érvényesíti“. „Művelő anyagából hiányzik minden olyan elem, amely nem a nemzet egészére vonatkozik, vagy amely a nemzet általános érdekétől távol van“.

A magyar népművelés úttörői és apostolai, — jóllehet lényegben megegyeztek Grundtvig alapvető gondolatával és a népművelés nagy feladatának megoldására készséggel állították lelkes munkásságukat az északi országokban elterjedő eszmék szolgálatába — azonban más, teljesen önálló, eredeti, speciálisan magyar impulzusokat is nyertek ezen a téren. A magyar népművelők tehát egyrészt önállóan s a magyar nép és nemzet jelleméhez és viszonyaihoz alkalmazkodva igyekeztek a népművelés nagy feladatát megoldani. Szerző reámutat arra, hogy Széchenyi István volt — Grundtvig fellépését sokkal megelőzve — az első magyar népművelő. „Széchenyi ugyan nem írt sem pedagógiai, sem művelődéspolitikai tartalmú írást a népművelésről“, de a Hitelben kifejezett

tételeivel: „A magyar parasztság a magyarság utolsó gyámola“. „A tudományos (kímült) emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma“, az a célkitűzése, hogy „egyesült erővel iparkodjunk azon, hogy Magyarországon egy ember se legyen kenyér és munka nélkül, föld és szakismeretek nélkül és az erkölcsi műveltséget senki sem nélkülözze“, mindez széleskörű és mélyre ható programmot ad az *iskolánkívüli* népművelésnek. Mint annyi más esetben, úgy itt is, ha nem is a részletező kidolgozásban, de a határozott célkitűzésben a magyar nevelő megelőzi a külföld tudósait¹ „Széchenyi temérdek írásával s egyéb közéleti tevékenységével az egész nemzet nevelője volt. Életének legfőbb célja az volt, hogy a magyar lelket s a magyarság életét — egy tisztító nevelési folyamaton átvive — megújítsa, hogy bölcs és szerető kezeibe véve fajtájának sorsát, nevelje nevelés nélkül maradt népét“. (Magyarország tanítója, 18—24. l.)

Széchenyi gondolatainak továbbfejlesztése által kell a magyar népművelésnek nemzetneveléssé alakulnia: „A magyar népművelés korszerű nagy nemzeti feladata: az évszázadokig szellemileg gondozatlan, vagy nem eléggé gondozott istenadta magyar népet műveltség által fölemelni és a nemzet többi rétegéhez gondolkodásban, érzésben, akaratban közelebb hozni és őket a nemzeti műveltség közös elemei és közös nemzeti eszmények lelki kapcsolai által egy nemzeti testté forrasztani. Politikai demokráciára, műveltségbeli magyar felsőbbsségre való törekvésnek, a társadalmi felfordulás és erkölcsi romlás ellen való védelemnek ez az egyedüli helyes kiinduló pontja és alapja“. „A nép iránt való érdeklődés a nép iránt való szeretetet ébreszti föl bennünk, ez a szeretet meg a népért való munkára hajt majd bennünket“. „A néplélek »nyers« külseje alatt sok-sok nagy értéket fogunk ott felfedezni, találékony észet, okosságot, erős értelmességet, játékos elmét, solkhúrú kedélyvilágot, komoly erkölcsi érzéket, tudás- és művelődési vágyat, mély gyökerű szépérzéket, munkaszeretetet stb., mind olyan értékeket, amelyek népünket kitűnő emberanyaggá teszik a népművelő munkára s amelyek arra fognak sarkalni bennünket, hogy ezt a »faragatlan« népet faragjuk, csiszoljuk, pallérozzuk, mert ez minden fáradságra érdemes“. „A népművelés a népet a falu vezetőivel, »az urakkal«, lelkileg összekapcsolja, e lelki kapocs révén pedig a nemzettel. A népművelő munkában a nemzetnek két, eddig egymástól idegenül élő osztálya megismeri egymást, megtanulja egymást becsülni, értékelni s ebben az érzésben a két, egymástól elidegenedett testvér újból egymásra talál és szívet-lelket cserélve fognak majd közös munkához a faluban a falu testi, szellemi és erkölcsi jólétéért. S ha ez a testvéri egymásratalálás és testvéri ölelkezés minden faluban

¹ A nők egyenjogósítása terén a három első röpiratszerző: Bárány Péter, Pálóczi Horváth Ádám és Decsy Sámuel (1790), a nőnevelés terén Fáy András, éppúgy mint a népművelés-nemzetnevelés terén Széchenyi István: új nevelésszemléletek első hirdetője!

megtörténhetik: a népművelés elérte legfőbb célkitűzését: a népet bekapcsolta a nemzet testébe. Így válhatik a népművelés — nemzetneveléssé“. (Népművelés-Nemzetnevelés 25—25. l.)

Mindenekelőtt a falusi népet, a magyar falu népét kell a népművelés útján magasabb kultúrfokra emelni. „Reclus, a híres francia földrajztudós írja, hogy a magyar paraszt Európa legértelmezebb parasztja. Külföldön járván, minmagunk is megállapíthatjuk, hogy népünk más nemzetek alsóbb néposztályainak tagjaival összehasonlítva testi-lelki művoltának legjellemzőbb sajátosságaiban páratlanul áll, valóban »királyi népe« Európa parasztságának“. „Pap, tanító, jegyző gondolkodását át kell alakítanunk, lelküket át kell gyúrnunk, hogy nagy *nemzeti küldetésnek*, nagyszerű emberi feladatnak érezzék a falu népének vezetését, szociális és szellemi gondozását“. „Ne torzítsuk a falut *kisvárossá*, amely a maga jellegtelenségével és felemás voltával szinte visszataszítólag hat ránk, hanem a falu *sajátos jellegét* megőrizve: lássuk el a falut az anyagi és szellemi kultúra minden szükséges eszközével és intézményével, hogy vonzó erejével még a városba törekvőket is az otthonhoz, a nagy *nevelő* erejű szülőfaluhoz és szülőföldhöz kösse, mert akkor lélekből sikerült a hazához is kötni őket!“ (A népművelés lehetősége. 31. l. A falusi népművelés kérdései. 48—52. l.)

A népművelésnek azonban megvannak a maga veszélyei. Ezek közül legelől áll az, hogy „a nem megfelelő módon való műveltségterjesztés és népművelés a *magyar néplélek* könnyen kiforgathatja sajátos művoltából. „Az egyetemes magyar nemzeti kultúrára nézve szinte a lét vagy nem-lét kérdése az, hogy a magyar néplélek megfelelő művelése útján *sajátos magyar* népkultúrát tudjunk kitermelni. De éppen itt fenyeget nagy veszedelem bennünket: a magyarság művelt és »műveletlen« része közt tatóngó óriási űr miatt. A művelt magyarság idegen kultúrák emlőin nevelkedett s nevelkedik: műveltségének még annyi magyar színe és tartalma sincs, amennyi nemzeti kultúránk kínesei révén lehetne. Iskoláink nemzeti műveltségünk elemeit is nagyon fukar lélekkel ismergetik s azt a keveset is összekeverik más népek kultúrájának egyidejű ismertetésével, úgy, hogy az iskolai műveltségben a magyar elemek bizony nagyon hamar és könnyen elmosódnak, még mielőtt egy kissé megszilárdulhatnának“. „Iskoláinknak eddigi intellektualista iránya műveltjeink gondolkodásformáját is oly módon alakította ki, amely a népi gondolkodástól nagy mértékben eltér. A két gondolkodásmód közt egyelőre nagyon nehéz máról-holnapra hidat verni. A népi gondolkodásmódot nagyjából még ma is a képekben való gondolkodásmód jellemzi: mondanivalóinkat a képzeletbe írt képek, történetek segítségével kell vele közölnünk, mert értelmi erői még fejletlenek s fogalmi gondolkodásra nagyjából még képtelenek“. „A nép ma nem azért műveletlen, mert nincs meg az iskolai végzettsége, amelyet mi »általános műveltségnek« szoktunk nevezni, hanem azért, mert nincs semmiféle kultúrája. Az eredeti,

életet szabályozó népi kultúráját már elvesztette, újat a maga erejéből nem tudott szerezni, kialakítani, a felsőbb osztályok pedig nem siettek támogatóan segítségére, hogy új népi kultúrát alakíthasson ki magának". (A népművelés veszélyei 37—39. l.)

A másik nagy veszély, amely a népművelést kísérheti, *társadalmi* és egyben *politikai* jellegű. „Mindenki jogot formál a népművelésére és mindenki ereje, ügyessége és függesége szerint igyekszik ezen a réven a tömegek lelkén úrrá lenni és azt a maga képére és a maga céljaira átforgatni. A népművelés és kultúra-terjesztés pedagógiai célja kezd háttérbe szorulni s helyette mindjobban a társadalmi és politikai cél kezd úrrá lenni. Minden ilyen szervezet a maga szűkebbkörű ideológiáját, törekvéseit a népművelés címén igyekszik a társadalom lelkébe átplántálni". „A magyar népművelés újabb fejlődése a nemzetnevelés jegyében indult meg: a kultúra erejével a nemzet szertetagolt testét egy testté és lélekké: nemzetté igyekszik forrasztani". „Mégis féltő, hogy a vallásfelekezeti, társadalmi, politikai, esetleg nemzetiségi ellentétek kiegyeződésével és erősödésével a népművelésének társadalmi, politikai, felekezeti és nemzetiségi irányzatossága igyekszik erőre kapni". „Egy más természetű veszély, hogy a népművelés terén nálunk a kelletténél talán nagyobb mértékben igyekeznek a szórakoztató elemet, a kulturális hedonizmust, hangsúlyozni és érvényre juttatni". (A népművelés veszélyei 40—43. l.)

Az ismeretek terjesztésében még egy veszély fenyegethet bennünket, az *intellektualizmus* veszedelme: „Az előadók az erre való hajlandóságot az iskolákból hozták magukkal s mondanivalóikat, az ott tanultakat az ott tanult módon közlik most hallgatóságukkal. Pedig az iskolákban a »rendszer« s a nagyobb »tudományos szín« kedvéért ők is sok feleslegest tanultak. A népművelésben mindez fölösleges is, káros is". (A népművelés veszélyei 44—45. l.)

Milyen legyen tehát a népművelő munka, hogy belőle új népi kultúra sarjadjon? Semmiesetre sem *iskolaszerű*, bár ma még népművelési tevékenységeinket ez jellemzi. „Az iskolai nevelés és oktatás és a népművelés kétségkívül igen közeli rokonságban vannak egymással, de a két tevékenység csak külsőleg és csak felületesebb megítélésre látszik *azonosnak*. A két tevékenységnek — minden rokonságuk mellett is — *alapvető különbségeik* vannak. Ezek az alapvető különbségek olyanok, hogy külön *népművelési »pedagógiáról« didaktikáról és metodikáról* — nevezzük egy szóval — *népművelés-tanról* lehet szó". „Az iskolai munkát — természetének megfelelően — mindig bizonyos *megkötöttség* jellemzi". „A népművelői tevékenység éltető lelke a *szabadság, a megkötetlenség*". Az iskolai neveléssel szemben „a népművelési tevékenység *önkéntes érdeklődés*en alapszik. A *kell-t, a kényszerítést* itt nem ismerik. Ennek az önkéntes érdeklődésnek fölkelte, biztosítása, állandósítása a helyi körülményekhez és szükségletekhez való *állandó alkalmazkodásra* kényszeríti a népművelőket. Ez az alkalmazkodás azonban *szabadság*,

megkövetlenség nélkül nem lehetséges“. „A népművelésben a hallgatóság érdeklődésének biztosítása és állandósítása és a siker, az eredmény a fő. Mindenki a maga választotta s a legjobbnak tartott úton haladhat a cél felé“. „Nem szabályok és paragrafusok, hanem csak józan megítélés és pedagógiai tapintat korlátozzák a népművelő munkájának szabadságát“. (Iskolaszervezők a népművelésben. 46—47. l.)

„A köztudatban az iskolán kívüli népművelési tevékenység legfőbb feladata: az *ismeretterjesztés*, ismereteknek az alsóbb néprétegek közt való *népszerűsítése*“. Az *ismeretközlés* (tanítás, előadás) a népművelési tevékenységnek nem egyedül való formája, „sőt fontos és szükséges, hogy a népművelésben az *ismeretterjesztés mai egyoldalúsága és túlsága* csökkenjen, s hogy a népművelők a *nép-lélek művelésének*, fejlesztésének, gazdagításának és nemesítésének más formáival és eszközeivel is megpróbálkozzanak“. „Ne akarjunk mindig és mindenáron csak oktatni; szórakoztatással azt irányíthatjuk a nép lelkét, ha személyes részvételünkkel azt irányítani és megnemesíteni törekszünk. Okos módon végzett népművelési tevékenységben még az oktatás is szellemi szórakozás számba megy. Az iskolán kívüli népművelésnek két legfőbb formája van: az *oktatás* és *szórakoztatás*, főbb eszközei pedig: az *élőszó*, a *betű* (könyv, ujság), a *kép*, a *zene*, a *kirándulás*, *ünnepélyek* és a *testedzés*“. „A népművelői tevékenység lehet: a) *ismeretterjesztés* (közhasznú, közműveltségi, gyakorlati, vagy szakismeretek terjesztése és népszerűsítése: *oktatás, tanítás*); b) *lélekművelés* (lélekformálás; az érület fejlesztése, nemesítése és gazdagítása, kedélyápolás, szórakozás: *nevelés*); c) *ügyességek elsajátítása (képzés)*. Az iskolán kívüli népművelés leghatalmasabb eszköze: az *élő szó*. Az *élőszónál szuggesztivebb s nagyobb lélekformáló erő nincs*“. (A népművelés főbb formái és eszközei 53—54. l.)

Szerző a fentiekben nagy általánosságban kijelölve a magyar népművelés követendő irányait, az elméleti alapvetés után áttér az iskolán kívüli népművelés eszközeinek elemző részletezésére. (Az *élőszó*, a *kép* és a *betű* az iskolán kívüli népművelésben. 58—60. l.)

Az *élőszó* és a *kép* jelentőségének külön fejezetet szentel: „Az *élőszóban* ott van a lélek melege, tüze izzása“, . . . „S ebben van hatásának igazi titka is: a *lélek* felgyújtásában, felébresztésében“. „Ez minden ujságnál és minden könyvnél elvenebb erejű eszköz!“ „A népművelő tevékenységben sem elégedhetünk meg pusztán ismeretközléssel, hanem itt is fontos, sőt főfontosságú az *élőszó* útján való állandó *lelki ráhatás, szellemi befolyás, szellemi vezetés*“. „Népünk legnagyobb tömege a szellemi táplálék fölvetelében még csak a fülére szorul és csak ebben gyakorlott (beszélgetés, prédikációk, beszédek stb.)“. A nép vezetőinél tehát az *élőszó bírása* elsőrendű követelmény. „A magyar ember született szónok. Szeret szónokolni és szereti az ékesszólást, a szép szavak mámorát. Talán

— a francián kívül — nincs más nép Európában, amelynek körében annyi született, de — sajnos — parlagon maradt és maradó szónok volna. S mégis oly kevés igazi nagy szónokunk van ma és olyan kevés a kiváló előadónk száma is. Katolikus papjaink előadóképessége fogyatékos. A protestáns papok előadóképességének pedig inkább csak technikai része van kiművelve. Tanítóink, tanáraink az előadásbeli ügyességet tekintve jóformán teljesen képzetlenül kerülnek ki iskoláinkból. „Iskoláinknak túlságosan egyoldalú elméleti iránya rontott itt sokat. Ezt ellensúlyozni kell az előadásbeli ügyesség intézményes gyakoroltatásával. A nép és az ifjúság vezetőinek képzésében ennek elsőrangú helyet kell biztosítani“. (Az előszó a népművelésben. 61—72. l.)

Az emberi lélek gazdagításának másik megbecsülhetetlen eszköze: *a kép*. „Mind az iskolában, mind a népművelésben még alárendelt szerepben, csupán *szemléltető eszközként* használatos“. A kép *oktató és nevelő* (gyönyörködtető) ereje *a művészi rajzban, művészi képben* (festmény, karc, nyomat, műlap stb.) s *a filmben* érvényesül *önállóan*, mint az emberi léleknek külön *formanyelve*. Az iskola és a népművelés ezt a *formanyelvet* még nem vette birtokába s nem tette pedagógiai eszközévé!“ „A kép önmagában is tud beszélni. Talán jobban és lélekhez szólóbban, mintha magyarázat kíséretében csak szemléltető eszközként használjuk fel. A képben megvan az a lehetőség, hogy magában, vagy legalábbis kevés szóbeli magyarázattal kísérvé, az emberi léleknek a nyelv mellett másik kifejező formanyelve legyen“, „ne a képről tartsunk magyarázó előadásokat, hanem tanítsuk meg az embereket a képolvasásra“. (Az élő szó, a kép és a betű az iskolán kívüli népművelésben. 58—60. l. — A kép a népművelésben. 104—106. l.)

Elrettentő, amit szerző a népművelés körében való irodalomismertetés eddigi némely eltévelyedéséről mond. Ezen a téren is igyekszik az egészséges továbbhaladás kereteit kijelölni: „Az irodalmi oktatás elsősorban *irodalmi művek ismertetése*, olvasása, olvastatása s az olvasott, ismertetett művek megbeszélése legyen, azaz a szó szoros értelmében vett *irodalom ismertetés*. A nemzeti irodalom temérdek terméséből csak a nemzeti, a kedély- és erkölcsi nevelés céljaira kiválóan alkalmas műveket (egyes költeményeket, novellákat, az egészen rövid terjedelmű műveket is ideértve) kell tárgyalásra kiszemelnünk, elsősorban legnagyobb íróink, másodszorban a néphez közelebb álló írók műveiből. A művek ismertetésén kívül nagy gondot kell fordítani *nagy íróink élet- és jellemrajzána*k színes, eleven, vonzó, nevelőhatású *ismertetésére* is. (De itt nem szabad esztétikai és kritikai jellemzést értenünk!)“. „*A népköltészet* nevelőértékű *termékeiből* szintén bőven válogathatunk. (Népdalok, népmesék, mondák, népballadák, történeti anekdoták s a néphumor egyéb megfelelő termékei.)“ A népművelés körében az irodalmi műveknek nem esztétikai, kritikai, poétikai, irodalomtörténeti, mondjuk tudományos szempontból való fejtegetése, méltatása

a föladat, hanem azoknak tartalmi ismertetése, a művek érzelmi, gondolati kincsének a hallgatóság lelkébe való átültetése". (Az irodalomismertetés a népművelés körében. 87—95. l.)

A *betű* (a könyv, könyvtár) a népművelésnek és az önművelésnek legönállóbb eszköze. „A könyv előadót, nevelőt, mestert, csevegőt, társalkodót, szórakoztató társat pótol, illetve pótolhat. Tartalmilag ugyanúgy hat, mint az élőszo. De éppen ebben vannak hátrányai a népművelés szempontjából. A *betű* (könyv, könyvtár) *önmagában* csak a szellemileg már némileg önállósult emberek számára való művelő eszköz". „A könyvek *megválogatása* s az olvasnivalók egymásutánja a népművelő legnehezebb problémája". (Az élőszo, a kép és a betű az iskolán kívüli népművelésben. 58—60. l.)

Ez a probléma a *népkönyvtárak* felállítása által nyerhet megoldást. Hogy a magyar népművelésnek mennyire centrális jelentőségű ügye a népnek megfelelő olvasmányokkal való ellátása, az látszik abból, hogy a Kultuszkormány egyedül „1929 őszén 1510 újonnan létesített népkönyvtárt (községi közkönyvtárt) osztatott ki a törvényhatósági iskolán kívüli népművelési bizottságok javaslata alapján a községek között, a törvényhatóságok nagyságához és lélekszámához mért arányszámban. Bárhogy ítélik is meg egyesek Klebelsberg gróf művelődési politikáját, az ő kultúrpolitikájának ez a nagy demokratikus tette a nép művelődésének forrása. E könyvtárak legnagyobb része a falvakra és a tanyákra futott!" „A világháború előtt is volt már nekünk gyönyörűen kifejlesztett népkönyvtárszervezetünk temédek könyvvel". De „annak a könyvtömegnek energiája holt kincs volt és felhasználatlanul, vagy legalább is nem ökonomikusan felhasználva ment veszendőbe. Az akkori művelődési politika megelégedett a könyvtárak létesítésével, de hamisítatlan liberális gondolkodással nem törődött a könyvtárakban rejlő szellemi energiáknak tudatos, cél- és tervszerű hasznosításával. Fölállította a népkönyvtárakat, mint művelődési eszközöket és lehetőségeket, de mindenkinek egyéni tetszésére bízta, hogy használja azokat. Az eredményt ismerjük. A szellemileg kiskorú néprétegek nem tudtak mit kezdeni a nagyszerű és nagylelkű ajándékkal: iskolákban és községházak szekrényeiben porosodtak és pókhálósodtak a néplélek pallérozására hivatott könyvek". „Félő, hogy megfelelő gondoskodás és előrelátás híján a most létesített könyvtáraknak is hasonló lesz a sorsuk. Ezért népkönyvtári politikánk legfontosabb és legsürgősebb föladata ma: az újonnan létesített népkönyvtárak hasznosítása — a népművelés céljainak megfelelően". Ezután gyakorlatilag tárgyalja a szerző a könyvtárügy három aktuális problémáját: a könyvtárak elhelyezését, kezelését és a népművelési előadásokkal való kapcsolatát. Hangsúlyozza, hogy a népkönyvtárak *elhelyezése* tekintetében a „sablonyszerű megoldás nem lehetséges vagy nem célszerű. „Legfontosabb, hogy a könyvtár mindenki számára minden nehézség nélkül hozzáférhető legyen". Ha ez nem lehetséges, arra az esetre javasolja szerző a „csomagkönyvtárak" gondola-

tának megvalósítását, amely szerint „a könyvtár, könyvanyaga a nagyobb használat kedvéért, ott, ahol ezt a könyvtár megfelelő elhelyezésének nehézségei indokolják, állandóan kisebb egységekre szétbontassék és 15—20 kötetes csoportokban adassék ki egy-két havi használatra azoknak a felekezeti, társadalmi, politikai csoportoknak, amelyek máskülönbén a könyvtárt vagy éppen nem, vagy csak gyéren használnák. A könyveknek ez a körforgása egész évben így tartana“. A könyvtárak *kezelése* tekintetében rámutat annak a régebbi felfogásnak káros következményeire, melynél fogva „a falu értelmisége ezt a munkát valami alsóbbrendű munkakörnek tekintette, amelyet terhesnek tartott, s amely a becsvágyát nem igen élesztette“. „Régebbi népkönyvtári politikáinknak igen nagy hibája és mulasztása volt, hogy a könyvtárkezelő személyének a könyvtár hasznosításában való döntő fontosságát nem látta meg és a könyvtárkezelő személyi megválogatásának kérdését elhanyagolta. Jórészen ezért nem fejthették ki régi népkönyvtáraink a tőlük méltán elvárt hatást és jórészen azért mentek tönkre és kallódhattak el oly könnyen. A könyvtárak adminisztratív kezelése fontos: ez azonban csak a könyvtár rendben tartását jelenti“. „A könyvtárkezelő főadata lényegében pedagógiai feladat: nevelő értékű könyveket ügyes taktikával, rábeszéléssel, minden kínálkozó módon kell eljuttatnia az emberek kezébe, az emberek lelkébe, hogy a könyv nevelő ereje az emberekben kultúrává, életté alakuljon át“. „A könyvtárkezelő feladatának ez az újabb fölfogása az illetékeseknek viszont azt teszi kötelességévé, hogy a könyvtárkezelők személyét a feladat nagyságához és fontosságához mérten válasszák ki, munkájukat eszerint értékeljék és megfelelően jutalmazzák, hogy a becsvágyat az elismerés ilyen külső jeleivel is élesszék és fokozzák“. „A könyvtárkezelő vázolt feladatkörét csak úgy töltheti be jól, hogyha a sáfárságára bízott értékeket maga is jól ismeri. Első kötelessége tehát a könyvtár könyveinek alapos megismerése“. „Ismernie kell a jó könyvtárkezelőnek az olvasókat is, azok lelkét, szellemi műveltségbeli színvonalát, érdeklődési körét stb.“ . . . „értenie kell érdeklődést, kíváncsiságot kelteni a könyvtár könyvei iránt s erre minden alkalmat és eszközt fel is kell használnia“. „Az ilyen könyvtárkezelő kezében a könyvtár nem marad holt kincs, hanem életalakító, életújító, kultúrát teremtő, elvenen ható erő lesz“.

„A népkönyvtárkezelők és a népművelési előadók közös, egyetértő munkája fogja a népkönyvtárakban rejlő művelő erőket teljesen érvényre juttatni és a nemzetnevelés szolgálatába állítani“. „A régi népkönyvtári és a régi népművelési (akkor: „szabadoktatási“) politikáinknak másik nagy hibája az volt, hogy egymásról tudomást sem véve, a cél, feladat rokonságát, belső kapcsolatát nem érezve, egymástól független, külön utakon haladtak. Ahol folyt szabadoktatási tevékenység, ott nem mindig vagy éppen a legtöbbször nem volt népkönyvtár, amely az élőszo hatását megrögzítette, elmélyítette volna, amely az élőszo által fölébresztett szellemi érdek-

lődés és szükségérzet további kielégítésének eszköze lehetett volna. Az élőszo elröppent s hatását is, mint a futóhomokot a szél, elfújta az idő. S bár volt is népkönyvtár: ugyan kinek jutott még akkor eszébe, hogy a népművelésnek ezt a két hatalmas eszközt: az élőszt és a betűt, egymás hatásának erősítésére, támogatására egybefogják? Kinek jutott volna eszébe a tudományoskodó szabadoktatás korszakában a koncentráció fontos metodikai elve? Másutt meg volt könyvtár (ezek egy nagy részét hamis okoskodással nemzeti-ségi-politikai okokból szintén nemzetiségi vidékekre helyezték el), de nem gondoskodtak ott szabadoktatási tevékenységről, amely a népet szellemileg előkészíthette volna arra, hogy a könyvtárt sikerrel használhassa. A szellemileg kiskorú és gyakorlatlan, felkészületlen istenadta nép nem tudott mit kezdeni a könyvtárral. Lett tehát heverő, holt kincs! Annyira nem látták a népművelés e két főtényezőjének együvértartozását, hogy mindegyik számára külön-külön »tanácsot« szerveztek és ez a két tanács egymástól függetlenül, egymásra való figyelem nélkül működött. Pedig „a benső kapcsolat a népművelési előadások és a népkönyvtár közt a nép előtt is kézzelfoghatóbbá teszi a népművelési előadások célját: hisz a könyvtár könyveinek megértéséhez juttatja el őket. De milyen nagy propaganda ez a könyvtár részére is“. A népművelési tevékenység és a meglévő népkönyvtárak működésének összekapcsolása, egymásra utalása mellett elérhetjük, hogy „a sablonos, talán felnőtteknek egy kicsit unalmas, iskolás előadások szemináriumszerű foglalkozássá alakulnak át, amely élénkebb, közvetlenebb s a felnőttek szellemi vezetésére sok tekintetben alkalmasabb is“. „Ez a közös szellemi munka személyi tekintetben is értékes lelki kapcsolatokat fejleszt majd az előadók és hallgatók közt“. (Népkönyvtári kérdések. 109—116. l.)

Továbbiakban megismertet bennünket a szerző „A finn népfőiskolákról“ szóló tanulmányában északi rokonaink fejlett népkultúrájával. (142—147. l.) Ugyancsak sok tanulságot meríthetünk tőbb, a népművelés érdekkörébe vágó munka értékes ismertetéséből is.²

Ami a jövőt illeti, a szerzőnek népművelésünk belső, intenzív fejlesztésére vonatkozó számos értékes javaslatával találkozunk. Mindenekelőtt állandó népművelési intézmények létesítését sürgeti s e tekintetben a gazdag múltú és nagy sikerekkel dicsekedhető skandináv népfőiskolát állítja elénk mintául. „A népfőiskolai tanfolyam« elnevezés nálunk ma még csak szó, név sajátos tartalom nélkül“. „Ily népfőiskola létesítésére való magyar törekvések és

² 1. A. H. Hollmann: Die Volkshochschule und die geistigen Grundlagen der Demokratie. (2. Aufl. Berlin. Verlag v. Paul Parey 1919.) 2. Dr. Horst Keferstein: Volksbildung u. Volksbildner. (Pädagogisches Magazin 121. Heft.) 3. Katona Béla: A népművelés újrendszere. (Bpest 1918.) 4. Szentiványi Károly: Falusi programok. (Budapest, 1920. Stephaneum.) 5. P. M. Rühlmann: Kulturpropaganda. (Charlottenburg, 1919. Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte G. m. b. H.)

kísérletek (Mezőkövesd, Kecskemét, Szeged, Vámosmikola, Csanak, Szanda stb.) még nem jutottak teljes sikerhez: igazi magyar népfőiskola még nincs“. Javasolja azután az értelmiség műveltségi színvonalának és műveltségbeli felsőbbségének megtartására (amelyet anyagi leromlása folytán veszélyeztetve lát), hogy „az ország minden olyan városában, ahol több középiskolai iskola van, a középiskolák tanártestületeinek bevonásával; s a helyi értelmiség szabadoktatói munkára vállalkozó tagjainak bevonásával, állandó szervezettel bíró intézmény keretében meg kell szervezni a szabadlyceális oktatást“. Mert „a népművelés tágabb értelemben vett fogalmi körébe beletartozik az értelmiség számára való művelődési alkalmak adása is“. Ezért van szükség reá, hogy a már régebben kialakult, úgynevezett szabadlyceumi előadások a városokban újra felvirágoztassanak, megfelelően a nagyobb helyek többet kívánó népművelési szükségleteinek. Ugyancsak idevágó fontos javaslat, mely szerint: „házánk minden egyeteme és főiskolája mellett állandó szervezettel bíró intézmény keretében megszervezendő a szabadegyetemi oktatás (university extension)“. Itt találjuk a népkönyvtárügy újjászervezésére vonatkozó javaslatokat is. (Az iskolánkívüli népművelés állandó intézményei. 164—166. l.)

A katolikus falusi népművelés előmozdítására mindenek előtt javasolja, hogy a helyi iskolánkívüli népművelési tevékenységről való gondoskodás az egyházközségeknek *főadatává* tétessék. (167. l.)

Már 1918-ban reámutat szerző annak szükségére, hogy „a nemzetnek a világháború után való újjászervezésében a népnevelés és népművelés ereje a kor demokratikus szelleméhez méltó egységes népművelési törvénnyel biztosítandó“. (169. l.)

Ezekben vázolható röviden Fekete József könyvének tartalma. Bár cikkei ismertetései, kritikái és beszédei a legkülönbözőbb időben és helyen jelentek meg, mégis együttvéve egységes és — rögtön hozzátelhetjük — igen egészséges felfogását nyújtják a magyar népművelés jelen állásának, nehezebb problémáinak s jövőendő feladatainak. Az egész mű világnézeti hátterében Széchenyi ma is aktuális tanításai állanak: a szerző maga is kiemelkedő munkása annak a mozgalomnak, mely e tanítások korszerűségét a köztudatba minél inkább átinni igyekszik. A népművelés alapvetéseinek helyes felfogására nézve döntően fontosnak tartjuk azt a megállapítását, hogy a magyar nép nem azért műveletlen, mert nincs meg az *iskolai műveltsége*, hanem azért, mert nincs semmiféle *kultúrája*. A régiből kivetkőzött s újat kialakítani nem tudott, de nem is tudhatott. Nem kicsinyek azok a nehézségek, melyek egy új népkultúra kialakítása előtt állanak; de talán túlozza a szerző a magyar középosztály és földművesosztály műveltsége közötti szakadékot. Nagyon reménytelen volna minden népművelés, ha a ma-

gyar intelligencia és parasztság műveltsége, mint Nyugat és Kelet szellemi különbsége állnának egymással szemben. Sem a magasabb műveltség magyar elemeit, sem az új virágzásra emelendő parasztműveltség nyugati elemeit (egyházi, politikai műveltség) nem szabad lebecsülnünk. Az azonban kétségtelen, hogy a közeledést megnehezítő tényezők között a kulturális egyneműség bizonyos hiánya inkább megvan, mint pl. az északi országokban.

Szerző a népművelés irányának egységessége érdekében nyomatékosan követeli a minél szélesebbkörű állami intézkedéseket s a régi felfogásnak: „a szabadoktatás társadalmi feladat” mellőzését. A népművelés menetének megindítása és felügyelete valóban állami feladat; de az állam tulajdonképpeni és legfőbb feladata az, hogy a *társadalmi népművelés* folyamatát az egész társadalomban megindítsa s széleskörű felügyelettel, de ugyanakkor sokoldalú szabadsággal is, biztosítsa az eltévelyedésektől és bármely irányú partikularizmustól vagy szétforgácsolástól.

Szerző cikkeiből kialakul előttünk a magyar népművelés fejlődésének egész képe, a legelső kezdetektől fogva a mai napig s a közeljövő feladataig. Az első korszak, Széchenyi István nemzetnevelő föllépésétől kezdve az 1920-as évekig, belefoglalva az ú. n. „szabadoktatás” 1870—1920-ig terjedő idejét, minden szép eredményei mellett is tulajdonképp a kísérletezésnek kora volt. A szabadoktatás elsősorban a városi közönség művelését tűzte ki célul s a szabadlyceumi előadásokat még ma sem utolért mértékben virágoztatta fel. Az iskolánkívüli oktatás csakis akkor kap első, szélesebb jellegű lendületet, amikor a kultuszminisztérium az 1920-as évek elején maga is belátja, hogy az iskolánkívüli népművelés a magyar nemzet életében nagy szerepre hivatott. Ekkor megfelelő rendeletekkel, a törvényhatósági népművelési bizottságok megszervezésével lerakja a további fejlesztés első alapjait. A felnőttek oktatása ekkor mélyül el és a kialakuló sokoldalúságban ezentúl a nép, a falú s a fiatalok oktatására esik a hangsúly. Az utolsó 8 évben ez az első, még kissé ingatag alapvetés továbbfejlődött. 1929-től kezdve az iskolánkívüli népművelésnek a kultuszminisztériumban külön ügyosztálya van s ennek vezetősége, az ügyosztály élén Nevelős Gyula miniszteri tanácsossal, megszilárdítja az- eddigi alapokat s a magyar népművelést nagy arányokban s a célnak megfelelően kibontakoztatja. Ma már az egész ország területén meggyökeresedett az iskolánkívüli népművelés. A felnőttek oktatása, az iskolánkívüli népművelés most már öncél, nem pedig

az iskolai nevelés kiegészítő függeléke, mint amilyenek azt a hivatalos körök az 1920-as évek előtt fogták fel. A helyes és nagyarányú célkitűzések során mindinkább átmege a köztudatba, hogy a felnőttek oktatása általános szempontból egyenértékű az iskolai neveléssel, mely mindinkább szakképzéssé s arra előkészítő jellegűvé alakul át; nemzeti szempontból pedig a felnőttek oktatása az iskolai nevelést egyenesen fölülmúlja. A mi népünk földművelő foglalkozásai révén hamar elszakad az iskolázástól; reális gondolkodása, mely élénk, gyors képzelemmel, a képszerű folyamatok iránti érdeklődéssel társul, a fiatalok és a felnőttek megfelelő oktatását szinte kényszerítőleg követeli. Természetesen a gyakorlati szempontok a népművelés terén mindenekelőtt azt írják elő, hogy a mai magyar népművelés a külföldi (a dán) mintától eltérően ne egy, minden szabadsága mellett is a többi iskolafaj bizonyos függelékének tekinthető népművelési alakulatra, a *népfőiskolára* fektesse a legfőbb súlyt, hanem az összes népművelési lehetőségeket egyformán ápolja, aszerint, hogy a helyi viszonyok mely népművelési irány vagy irányok kidomborítását kívánják meg.

Ha van a nevelésben a magyarságra, a magyar nemzetre nézve valami fontos, az iskolán kívüli népművelés elsőrangúan az, Széchenyi István szavai: „a magyar paraszt a magyar faj utolsó gyámola“ most még fokozottabban megállanak.

Mi, akik a magyar nép reális és nemzeti alapokon való művelését annyira szívünkön viseljük, Fekete Józsefnek kétszeresen hálásak lehetünk, nemcsak apostoli működéséért, hanem hogy a magyar népművelés körvonalait, múltját, jelenét és biztató jövőjét, összefoglalta és élénk tárta.

Bibó István.

KÉRDÉSEK.

39. kérdés. Mely vidék nyelvében nem él ez a kifejezés: *'elcsapta hasát* valakinek ez s ez étel? (T. i. hogy hasmenést kaptak tőle.)

40. kérdés. Gaal József egyik novellájában olvasom: Úgy hozzák készült a beszédben, mintha legalább is a Bakarasz meséjét akar-

ná elregélni (ÖM. II. 214. 1.). Ismeri-e az alföldi nép ezt a szólást, vagy a Bakarasz meséjét.

Dömötör Sándor.

41. kérdés. Hol és milyen jelentésben ismeretes a *fataró* szó.

Turi Károly.